

de discussie over deze korte inleidingen hadden de gasten 'menige mededeeling gedaan betreffende de minder en meer gunstige werking en strekking van ons Tijdschrift'.²⁶ Of op deze bijeenkomst ook het plan van De Groot en de brief van Hartog ter sprake kwamen valt uit de notulen niet op te maken. Wel kan vastgesteld worden dat dit de laatste vergadering was waarbij Muurling aanwezig was. Op 23 september verklaarde hij in de redactievergadering van *Waarheid in Liefde* dat hij niet meer kon meewerken, op 25 september hield hij zijn reeds vermelde preek, en in de vergadering van 4 oktober namen de leden van het gezelschap kennis van zijn afscheidsbrief. De Groot, die had willen verenigen, moest in plaats daarvan de verdeeldheid aanvaarden.²⁷

Ruim een week later, op 15 oktober 1864, vond in Utrecht onder leiding van Heldring de oprichtingsvergadering van de Confessioneele Vereeniging plaats. Groen van Prinsterer was aanwezig en nam deel aan de discussies over de grondslagen. Toen het ging om de keuze juridisch- of ethisch-confessioneel, wees hij de aanduiding 'juridisch' voor zijn streven met 'smartelijke verbazing' van de hand. Hij en zijn geestverwanten hadden zich 'steeds op hetgeen nu *evangelisch*-confessioneel standpunt genoemd wordt, gesteld. Spr. beroept zich persoonlijk op elk kerkrechtelijk geschrift dat hij van 1837 tot 1864 in het licht gaf'.²⁸

Wat De Groot gewenst had, gelukte zijn oude tegenspeler Groen: de eerste richtingorganisatie was geboren. Toch gaf De Groot zijn strijd voor een evangelisch-liberale vereniging niet op. Hij had daar reden toe. Anders dan Heldring had De la Saussaye zich niet bij de nieuwe vereniging aangesloten; Van Oosterzee en Doedes hadden dat evenmin gedaan, en zo waren er nog meer.²⁹ Dat De Groot ook na 1864 nog steeds naar vereniging van krachten bleef streven, blijkt uit hetgeen Hartog op 10 december 1865 aan hem schreef: 'Ik wil mij buigen onder uwe opinie ... om de zaak van G.[eloof] en V.[rijheid] vooreerst te laten rusten ... Gij kunt ... mij onder uwe helpers opnemen indien gij wilt'.³⁰ Toen De Groot in de jubileumvergadering zijn voorstel deed, had hij niet alleen de *Berichten* der Alliantie, maar ook dit schrijven ontvangen.

26. Notulen Theologisch Gezelschap, 178, 178^v. van de medewerkers waren tegenwoordig: U.P. Okken, W.C. van der Zwaag, J.P. Esscher, W. Verweij, G.W. Sannes, U.P. Goudschaal, H.N. van Teutem, J. Witkop, J. Tideman, J.J. Swiers, H.G. Braam, P.A. Koppius, N. van der Tuuk, W. Boekhoudt, D.A. de Groot, J.G. Busch Keiser, L.S.P. Meijboom, J. Sinninghe Damsté. De lezing van Hofstede de Groot verscheen als 'Strauss en Schleiermacher in hunne levensbeschrijvingen van Jezus onderling vergeleken'; *Waarheid in Liefde* 1865, 453-477, m.n. 462, 473.

27. Notulen Theologisch Gezelschap, 178-179. De vier overige redactieleden hadden op 23-9-1864 nog getracht Muurling van zijn stap te weerhouden; P. Hofstede de Groot aan C.P. Hofstede de Groot, 30-9-1864; Archief Hofstede de Groot 30 (blad 34).

28. *Verslag aan de hervormde gemeente*, 23.

29. Van Oosterzee en Doedes waren in 1864 wel genodigd, maar verschenen niet ter vergadering; *Verslag aan de hervormde gemeente*, 7.

30. Archief Hofstede de Groot 4a.